

43. આદિવાસી સંસ્કૃતિ : નૃત્ય અને વેશ કળા સંપદા

ચૌધરી પિનલબેન કાન્તીભાઈ

પ્રસ્તાવના :

ભારત ભાતીગળ સંસ્કૃતિની વિશિષ્ટ વિરાસત ધરાવતો દેશ છે. તેની ધરતી પર અનેક જાતિઓએ આદિકાળથી પોતાની આગવી સંસ્કૃતિનું સર્જન કર્યું છે. એમાંની એક સંસ્કૃતિ પ્રકૃતિના ખોળે પાંગરેલી અને નિસર્ગ સાથે નાતો ધરાવતી છે. જે આદિવાસી પ્રજા છે.

ઉત્તર ગુજરાતમાં અરવલ્લી પર્વતની ડુંગરમાળામાં દાંતાથી લઈને ઝાંગ સુધીના 20,000 માઈલના વિસ્તારમાં ભીલ, દુબળા, ચૌધરી, નાયકડા, કોલચા કોટવાળિયા, બામચા, ઘોડિયા, પોમલા અને કાથોડી અને પારધી જેવા 19 જેટલા સમુદાય વસવાટ કરે છે

આદિવાસી પ્રજા સમુદાયો પાસે આગવી કલા અને સંસ્કૃતિ છે. જે પૈકીની તેમની નૃત્ય કળાનો પરિચય આ સંશોધન પેપર દ્વારા મેળવીશું.

આદિવાસી લોકનૃત્યો:

આદિવાસી પ્રજાના સમુદાયોની વિશિષ્ટ અને આગવી શૈલી છે. આદિવાસી સમાજની વિવિધ કલાઓની અભિવ્યક્તિ તેમની સંસ્કૃતિની પારાશીશી છે તેમનામાં રહેલી સૌંદર્યની ઝંખના અને સંવેદનશીલતાનું પ્રતિબિંબ તેમની કલામાં જોવા મળે છે.

આદિવાસી પ્રજા આનંદની અભિવ્યક્તિ તેમના ગીત સંગીત અને નૃત્ય દ્વારા કરે છે જેમાં લોકસંગીત લોક નૃત્ય અને લોક કલાઓ ના ભવ્ય વારસા ના તેઓ પ્રહરી છે.

આદિવાસીઓ પોતાની બોલીમાં નૃત્યને 'ચાળો' કહે છે. "ચાળો એટલે ચાલવું." વળી નૃત્યને 'નાચ' પણ કહે છે. વળી તેઓ એવું પણ માને છે કે ગીત વના ચાળો ન હોય. ગીત વિના નૃત્ય ન હોય તાલે તાલે તથા ગીતે ગીતે નૃત્યચાળો બદલાય છે. આદિવાસીઓ લોકગીત લોકસંગીત અને લોક નૃત્ય અને કલા તરીકે ઓળખતા નથી પણ ગીત સંગીત કે નૃત્યને તેઓ એક જીવનના વ્યવહાર તરીકે મૂલવે છે.

ભૌગોલિક વસવાટ, સ્થાનો જાતિ વૈવિધ્ય, વાદ્ય વૈવિધ્ય, પરંપરાઓ અને રિવાજો મુજબ આદિવાસી નૃત્યનું વર્ગીકરણ નીચે પ્રમાણે કરી શકાય.

૧. આદિવાસી નૃત્યો (જાતિ) ગુજરાતની વિવિધ આદિવાસી જાતિઓ જેવી કે તડવી, ભીલ, રાઠવા, નાયક, ગામીત, વારલી ચૌધરી વગેરેના જાતિગત વૈવિધ્ય સ્વરૂપે નૃત્યો જોવા મળે છે. બનાસકાંઠાના આદિવાસીઓમાં અરેલો લોકખંડ કાવ્ય, ભીલોનું રામાયણ, હોળીના નૃત્યો ગીતો, લોકવાણીનું ભરપૂર સાહિત્ય જોવા મળે છે. તે જ રીતે સાબરકાંઠાના આદિવાસીઓનું મહાદેવના મેળામાં થતું જવારા નૃત્ય, પઢારોનું નૃત્ય, રાઠવાઓનું ઘુઘરા નૃત્ય વગેરે...

૨. આદિવાસી નૃત્યો

A. વસંતઋતુના નૃત્યો મહા અને ફાગણ માસના નૃત્યો, તડવી સમાજમાં રોળા અને ભીલ સમાજમાં આલેણીયા નૃત્ય કરાય છે.

B. હોળી ઉત્સવના નૃત્યો C. ઘેરૈયા નૃત્યો

૩. મેળા નૃત્યો

૪. દેવ નૃત્ય

A. ઈન્દ નૃત્ય(ઈન્દ્ર)

B. ભાદરવા દેવ

C. માતાના ખેળા

D. ગૌરી પાર્વતી વ્રત

E. ઠાકર્યા

F.ભાયા

પ. લગ્ન નૃત્યો

A.લગ્ન નૃત્યો - માટલી નૃત્ય તેમાંય આડી અને ઊભી માટલી નૃત્ય. ઊભી માટલી નૃત્યમાં માથે ઘડા લઈને સ્ત્રીઓ ઢોલીની આસપાસ ફરતી ફરતી નૃત્ય કરે છે. જ્યારે આડી માટલીમાં સ્ત્રીઓ ઢોલીની પાછળ પાછળ ફળિયામાં શેરીમાં જાય ત્યાં ઢોલની સાથે સાથે નૃત્ય કરતી કરતી જાય છે.

B.લગ્નના પ્રાસંગિક નૃત્યો

ડ.ગરબા- રાસડા નૃત્યો.

૭. વાદ્ય નૃત્યો

નૃત્ય વેશ

વર્ષના ઋતુચક્ર અને જીવનચક્ર પ્રમાણે આવતા પર્વ-પ્રસંગે આ દેવી-દેવતાઓ પર ગાઢ આસ્થાને લીધે તેમને ઉપાસવા માટે અનેક ધાર્મિક અનુષ્ઠાનો, વિધિ-વિધાનો, નૃત્યો ગીતો, મંત્રો, પુરાકથાઓ, આખ્યાનો અને મહાકાવ્યો પ્રાદુભૂત પામ્યાં છે અને તેમને પ્રભાવી બનાવવા અનેક વાદ્યોનો જન્મ થયો છે. આથી આદિવાસીઓના આ નૃત્ય, નાટ્ય, સંગીત, ગીત, પુરાકથા, લોકમહાકવોયના સાંસ્કૃતિક લલિતકલા વૈભવનાં દર્શન પર્વ-પ્રસંગે જ થઈ શકે, અને આવાં સ્વરૂપો ઉત્સવના વાતાવરણમાં જ કલામરૂપ ધરે છે. આથી લલિત સાંસ્કૃતિક વૈભવ ધાર્મિક-સામાજિક ઉત્સવોના વાતાવરણમાં જે સ્થળે અને સમયે કલામરૂપ ધારણ કરે છે, તે સ્થળ અને કાળના વાતાવરણના સંદર્ભમાં જ, આ આદિવાસી 'લોક' સાથે હળીમળીને અને આ વિધિઓમાં સહભાગી થઈને જ પામી, માણી શકાય. વર્ષના ઋતુચક્ર અને જીવનચક્ર સંલગ્ન આ ઉત્સવો બે વિભાગમાં વહેંચી શકીએ: (1) ધાર્મિક ઉત્સવો અને (2) સામાજિક ઉત્સવો. આદિવાસીઓની જીવનઊર્જા અને આંતરિક સત્ત્વ સાથે પ્રગટતાં નૃત્ય, નાટ્ય, સંગીત, કથાના વૈભવનાં દર્શન આવા પ્રસંગોએ જ થાય છે.

આર્થવેદના ઋષિએ પૃથ્વી સૂક્તમાં લખ્યું છે: યસ્માત્ નૃત્યન્તિ ગાયન્તિ વૈતવા । અર્થાત્ એલના વંશજ પોતાની જ માતૃભૂમિમાં નૃત્ય અને ગીત દ્વારા પોતાનું મનોરંજન કરે છે. આ વિધાન ગુજરાતના ઉત્તર-પૂર્વ-દક્ષિણમાં વસતા આદિવાસીઓ માટે એટલું જ સાચું છે. તેઓ પોતાના માટે જ નાચે છે અને પોતાના માટે જ ગાય છે. અહીંના લોકો અને ધરતી નૃત્યમય અને ગીતમય છે. વર્ષા અને વસંતમાં અત્યંત મનોરમ લાગતો આ અંબાજીથી ઉમરગામ સુધીનો પહાડી પ્રદેશ કંઈ કેટલાયે સ્વરોમાં નાચે છે અને ગાય છે. કઠોર અને વિષમ આર્થિક પરિસ્થિતિમાં પણ નૃત્ય અને ગીતના ઉલ્લાસ સાથે ગાવું એ અહીંની લોકસંસ્કૃતિનું આગવું લક્ષણ છે. જાણે કે આ ધરતીનું હૃદય જ સંગીતમય છે. આદિવાસી સમાજનાં પ્રખ્યાત લોકનૃત્યોનો પરિચય મેળવીએ.

નોરતાનૃત્ય

આદિવાસીઓ નૃત્ય, નાટ્ય, વાદ્ય અને સંગીતની ઉત્પત્તિ વિશે એક પુરાકથા છે. તેનો કેટલોક અંશ આ પ્રમાણે છે:

નવ લાખ દેવીઓને પોતાના અસ્તિત્વની યુગોયુગો સુધી નિશાનીઓ રાખવાની મહેચ્છા જાગી. આથી એમણે દૂધિયે દેવળે અંબાદેવી અને ભગવાનના સાંનિધ્યમાં એક સભા બોલાવી. આ સભામાં પૃથ્વી પર 'નોરતું' રમવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું. આ માટે અનેક સાહકો કરીને નવ લાખ દેવીઓએ સાતમા પાતાળમાં વસતા વાસુકિનાગના મુખમાં રહેલાં સિંદૂરરંગી વડ અને લીલા વાંસનાં બીજ પ્રાપ્ત કર્યાં. પૃથ્વી પર વડ ઉછેરી તેની છાયામાં વાંસનો ધજાનો દંડ બનાવી નોરતું નાચવાની શરૂઆત કરી. પરંતુ, હોય છે. તેને 'બૂટો' કહે છે. નવ લાખ દેવીઓના પ્રતીક રૂપે ચાર પુરુષો દેવીઓનાં સ્વાંગ લે છે. તેને 'રાઈયો' કહે છે. એક ઊંચા જાડા લીલા વાંસની ટોચે દેવીનું ત્રિશૂળ મઢી ધજા ફરકાવે છે. તેને નેજો કહે છે. વાંસના ટોપલાને લાલ કપડાથી મઢી તેમાં મકાઈના દાણા પાથરી દેવીની ચાંદીની મૂર્તિ પધરાવી તેની સન્મુક ઘીનો દીવો પ્રગટાવે છે. આને નવ લાખ દેવીઓનું પારણું કહે છે. એક વ્યક્તિ તેને નવ દિવસ અખંડ જ્યોત સાથે સાચવે છે. આ નોરતા સાથે દસથી પંદર ભોપા સાથે રહે છે અને નોરતું નાચવામાં સહભાગી થાય છે.

નોરતું રમવાની મજા આવી નહીં. નૃત્યના થેકા બરાબર લેવાતા નહોતા. આથી દેવીઓ મેરુ-સુમેરુ (મેર-સીમેર) પર્વત પર ગઈ. પર્વતની ગુફામાં ભોળો ભીલ ઢોલ વગાડી રહ્યો હતો. નવ લાખ દેવીઓએ ભોળા ભીલને ઢોલ વગાડવા નોરતામાં સામેલ કર્યો. નોરતું નાચવામાં વધુ ઝમક આવે એટલે લીલા વાંસમાંથી વાંસળીની રચના કરી. ગણેશની આગેવાની નીચે નવ લાખ દેવીઓ ઢોલ અને વાંસળીની સંગતમાં નવ દિવસ પૃથ્વી પર નોરતું નાચી. તે દિવસથી આ પૃથ્વી પર નોરતાના સાથે નૃત્ય, સંગીત અને ઢોલ-વાંસળી જેવાં વાદ્યો અસ્તિત્વમાં આવ્યાં એવું આદિવાસી સમાજનું માનવું છે.

આ નવ લાખ દેવીઓની સ્મૃતિમાં ઉત્તર ગુજરાતના આદિવાસીઓ આસો સુદ એકમથી નવ દિવસ ઉપવાસ કરી 'નોરતું' નાચે છે.

ખોદહાનો વેશ

આસો વદ દશમથી આદિવાસી વિસ્તારમાં યુવાન-યુવતીઓ 'ખોદહા'નો વેશ કાઢે છે. આ વેશ રાતે કાઢે છે. એક યુવાન પૂરા શરીર પર ડાંગર, કોદરા કે બંટીનું પરાળ (સૂકું ઘાસ) બાંધે છે. માથા પર લીંબડા કે પીપળાની નાની ડાળી ખોસીને છોગું બનાવે છે. 'ખોદહા'ના હાથ, પગ એ મુખ મેશથી રંગી કાળાં કરે છે. પાછળ ખજૂરીનાં પાનની ઊભી પૂંછડી બાંધે છે. બંને હાથમાં ખજૂરીનાં લાંબા 'ફણગાં' (પાન) પકડે છે. યુવતીઓનાં ગીતો સાથે ખોદહું ખોલરે ખોલરે (ઘરેઘરે) નાચે છે. તે વિશિષ્ટ પ્રકારે નાચીને એકઠા થયેલા લોકસમુદાયને હસાવે છે. યુવતીઓ પણ તેની સાથે ઊંચા ઊંચા ત્રણ થેકડા લઈને નાચતી નાચતી ગાય છે :

નાસ રે ખોદા નાસ, તનં કિરારી કૂતરી દઉં રે !

છેવડે ખોદહું નાચતાં નાચતાં રિસાઈને જમીન પર પડે છે, અને કોઈપણ પ્રકારે ઊઠતું નથી ત્યારે સ્ત્રીઓ ગાય છે :

બાર રે મઈનાંનું ખોદું સોળી માંગ રે !

ઘરમાલિક ખોદાને ચોળા અથવા મકાઈ આપે છે ત્યારે તે ઊભું થાય છે. પૂરી રાત નાચ્યા પછી યુવાન-યુવતીઓ વહેલી સવારે નદી કે સરોવર કિનારે જઈ ચોળા-મકાઈની 'ગૂગરી' બાફે છે અને ખાઈને વિખરાય છે.

બીઝ થવારિયો દન, વનરા ભલે આઈયો રે... આ ભજનના આરંભની સાથે એક માણસ શરીરે રાખ ચોળી, મુખની ચારેબાજુ બકરાના વાળવાળી ખાલ બાંધી વાંદરાનું રૂપ લઈને નૃત્ય કરતો કરતો સમૂહની ખોદહાનો વેશ

આસો વદ દશમથી આદિવાસી વિસ્તારમાં યુવાન-યુવતીઓ 'ખોદહા'નો વેશ કાઢે છે. આ વેશ રાતે કાઢે છે. એક યુવાન પૂરા શરીર પર ડાંગર, કોદરા કે બંટીનું પરાળ (સૂકું ઘાસ) બાંધે છે. માથા પર લીંબડા કે પીપળાની નાની ડાળી ખોસીને છોગું બનાવે છે. 'ખોદહા'ના હાથ, પગ એ મુખ મેશથી રંગી કાળાં કરે છે. પાછળ ખજૂરીનાં પાનની ઊભી પૂંછડી બાંધે છે. બંને હાથમાં ખજૂરીનાં લાંબા 'ફણગાં' (પાન) પકડે છે. યુવતીઓનાં ગીતો સાથે ખોદહું ખોલરે ખોલરે (ઘરેઘરે) નાચે છે. તે વિશિષ્ટ પ્રકારે નાચીને એકઠા થયેલા લોકસમુદાયને હસાવે છે. યુવતીઓ પણ તેની સાથે ઊંચા ઊંચા ત્રણ થેકડા લઈને નાચતી નાચતી ગાય છે :

નાસ રે ખોદા નાસ, તનં કિરારી કૂતરી દઉં રે !

છેવડે ખોદહું નાચતાં નાચતાં રિસાઈને જમીન પર પડે છે, અને કોઈપણ પ્રકારે ઊઠતું નથી ત્યારે સ્ત્રીઓ ગાય છે :

બાર રે મઈનાંનું ખોદું સોળી માંગ રે !

ઘરમાલિક ખોદાને ચોળા અથવા મકાઈ આપે છે ત્યારે તે ઊભું થાય છે. પૂરી રાત નાચ્યા પછી યુવાન-યુવતીઓ વહેલી સવારે નદી કે સરોવર કિનારે જઈ ચોળા-મકાઈની 'ગૂગરી' બાફે છે અને ખાઈને વિખરાય છે.

ધૂળાના પાટનાં ભજનનૃત્યો-વાંદરાનો વેશ

ભાદરવા માસમાં શિનવાર રાતે કુટુંબની સુખાકારી માટે ઉત્તર ગુજરાતના આદિવાસીઓ ધૂળાનો પાટ (મહામાર્ગી પાટ) પૂરે છે. નિયત શનિવારની રાતે આમંત્રિત સાધુમંડળીનું આગમન થાય છે. પ્રમુખ સાધુ ધૂળાના ઠાકોરની સન્મુખ ચાર સાધુની ખૂંટ તરીકે નિયુક્ત કરે છે. આ સાધુ ધાર્મિક અનુષ્ઠાનની તમામ વિધિ સંભાળે છે. મધ્યરાત્રિ પછી બ્રહ્મમુહૂતમાં સફેદ કાપડ પર લાલ કાપડ (જે શિવશક્તિનું પ્રતીક ગણાય છે) પાથરી સામાના સફેદ દાણાથી ચંદ્ર-સૂરજ, હનુમાન, પાંચ પાંડવ, વાસુકિ નાગ, પડોર ગાય, જળપગી ઘોડો જેવી એક ધાર્મિક આકૃતિઓ બનાવી મંડળની રચના કરે છે. આ મંડળમાં 'સિતરી જ્યોત' પ્રગટાવી મુખ્ય સાધુ ગુરુ-ચેલા બનાવવાની વિધિ કરે છે. મંડળની સન્મુખ સાધુમંડળી ભારથ, રોમસીતમાની વારતા, રાઠોરવારતા, ગોપીચંદ, રૂપારાણી, તાળીરામી જેવાં મહાકાવ્યો અને લોકાખ્યાનોની અધ્યાત્મ અને ભક્તિરસને પોષક પાંખડીઓ તંબૂર અને મંજીરાની સંગતમાં ગાય છે. એકઠો થયેલો લોકસમુદાય તંબૂરના સ્વર સાથે ઘાયલ થયેલા સાપની જેમ દેહને વિવિધ વળ આપી ભજનનૃત્યો કરે છે. આ સમયે દરેક વ્યક્તિની નાચવાની આગવી વિશેષતા હોય છે. તેમના દેહનો લય બળવાન હોય છે. અબાલ- વૃદ્ધ સ્ત્રી પુરુષો નૃત્યમાં તન્મય બને છે અને સાધુ તથા રાગિયા વાંદરાનું ભજન ઉપાડે છે :

બીઝ થવારિયો દન, વનરા ભલે આઈયો રે... આ ભજનના આરંભની સાથે એક માણસ શરીરે રાખ ચોળી, મુખની ચારેબાજુ બકરાના વાળવાળી ખાલ બાંધી વાંદરાનું રૂપ લઈને નૃત્ય કરતો કરતો સમૂહની અને નૃત્ય અને સંગીતથી તેની રજૂઆત વધુ દ્રુત અને બળવાન બને છે.

હોળી-ગોર-ગવરી સંલગ્ન નૃત્ય-નાટ્ય-વેશો હોળી-ગોર-ગવરી જેવા ૧૫ દિવસથી ૪૫ દિવસ સુધી ચાલતા આદિવાસીઓના પ્રમુખ મહોત્સવો છે. આ પ્રસંગોએ નૃત્ય-નાટ્ય વેશો સોળે કળાએ ખીલે છે. હોળી, ગોરી અને ગવરી જેવા મહાપર્વો સમયે કાઢવામાં આવતા વેશ બે પ્રકારના હોય છે : એક ધાર્મિક અને બીજા, સામાજિક વેશ.

વેશના પ્રકાર

ધાર્મિક વેશ સ્થાપિત દેવી-દેવતાને ખુશ કરવા માટે એ સામાજિક વેશ સામયિક ઘટનાઓથી લોકોને અવગત કરવા માટે તથા મનોરંજનના હેતુથી ભજવવામાં આવે છે. આ સમયે કાઢવામાં આવતા વેશ આ પ્રમાણે છે : (૧) ઠાકોરના ઘોડા (૨) રખી (ઋષિ-રક્ષક) (૩) તારાદે (૪) ઝરખું (૫) ડાકણ (૬) ગોપી (૭) વાઘ (૮) હાથી (૯) મગર (૧૦) મુમરદુ વગેરે.

ઠાકોરના ઘોડા, રખી અને તારાદેના વેશ ભીલોની દેવી-દેવતા તરફની ધાર્મિક આસ્થા પ્રગટ કરે છે. ઝરખું, મુમરદુ, ગોપી આદિ વેશ તેમના દૈનિક સામાજિક જીવનને પ્રગટ કરે છે. ડાકણ, કાથોડી આદિવાસી જેવા વેશ તેમના પ્રાચીન સાંસ્કૃતિક-સામાજિક જીવનને પ્રતિબિંબિત કરે છે. વાઘ, હાથી, 'ઘડીયાલ' (મગર) જેવા વેશ ભીલ આદિવાસીઓના પ્રાગૈતિસાહસિક યુગથી ચાલ્યા આવતા વિશાળ વન્યપ્રકૃતિ સાથેના અભિન્ન સંબંધને સૂચિત કરે છે.

રંગમંચ

હોળી, ગોર કે ગવરીના ઉત્સવ સમયે ભજવવામાં આવતા વેશો માટે કોઈ વિશેષ રંગમંચની આવશ્યકતા હોતી નથી. ગામનું કોઈ ખેતર-ખાંડ કે પહાડની કોઈ સમતળ તળેટીનું પ્રાંગણ રંગમંચ બની જાય છે. આ પ્રાકૃતિક રંગમંચની ચારે બાજુ ફેલાયેલી ટેકરીઓની શીલાઓ અને વૃક્ષોની ડાળીઓ દર્શકોની બેઠક બની જાય છે. પહાડી પ્રદેશમાં વેશભૂષા કરવા માટે બાંધેલા ઓરડાની આવશ્યકતા નહીં. કોઈ મોટી શીલાના આડશે પ્રદર્શકો વેશ સજે છે અને બદલે છે.

આરંભમાં આબાલ-વૃદ્ધ, સ્ત્રી-પુરુષો બધાં એકઠાં થઈ હોળી, ગોર કે ગવરીનાં ગીતો ગાય છે અને જાનવિયા ઢોલ સાથે નૃત્ય કરે છે. એક વિશેષ વાતાવરણ સર્જિત થયા પછી વેશ-નાટ્ય ભજવવાનો આરંભ થાય છે.

વેશ-નાટ્યોનાં લોકવાદ્યો

વેશ કાઢતી અને નાટક ભજવતી વેળાએ ઢોલ, મૃદંગ, કુંડી જેવાં ચર્મ વાદ્યો અને વાંસળી, શંખ, શરણાઈ જેવાં સુષિરવાદ્યોનો ઉપયોગ થાય છે. પ્રત્યેક વેશ-નાટ્ય ઢોલ અથવા મૃદંગના સંગીત સાથે થતાં નૃત્યો સાથે બદલાય છે. આથી રંગમંચ પર પટ પરિવર્તનની આવશ્યકતા પડતી નથી. દૃશ્ય પરિવર્તનમાં પણ લોકવાદ્યો સહાયક બને છે. ગોર, હોળી અને ગવરી જેવા લોકોત્સવમાં ભજવવામાં આવતાં આ વેશ-નાયો નૃત્ય અને સંગીતની પૃષ્ઠભૂમિમાં નિખરે છે. આ લોકનાટ્યોને સ્થાનિક બોલીના રાગાત્મક સંવાદ સજીવ બનાવે છે અને 'લોક'ની પોતાની વક્રોક્તિઓ એ રૂઢિપ્રયોગોથી શણગારેલાં હોવાથી એકઠા થયેલા લોકસમુદાયને ભરપૂર આનંદ આપે છે.

વેશ-નાટ્યોના દર્શકો

ધાર્મિક વેશો પૂરા સમાજના લોકોની પ્રગાઢ આસ્થા હોવાથી દર્શકો ધાર્મિક આમન્યા પાળે છે અને પ્રદર્શક અત્યંત ગંભીરતાથી વેશ-નાટ્યો ભજવે છે. જ્યારે સામાજિક વેશોનો ઉદ્દેશ સમાજમાં નજીકના ભૂતકાળમાં ઘટેલી વિશેષ ઘટનાઓથી લોકોને અવગત કરાવવાની સાથે લોકાનુરંજન હોવાથી પ્રદર્શક ઉન્મુક્તાથી હર્ષોલ્લાસ સાથે ભજવે છે.

ધાર્મિક વેશ-નાટ્ય પરંપરાગત પ્રદર્શકો દ્વારા એટલા બધા પ્રભાવપૂર્ણ રૂપે અને પ્રબળ ધાર્મિક શ્રદ્ધા સાથે ભજવવામાં આવે છે કે ક્યારેક દર્શક-પ્રદર્શકનો ભેદ લુપ્ત થઈ જાય છે અને ગીત-નૃત્ય મિશ્રિત વેશોમાં લોકસમૂહ સહભાગી બને છે અને ગાવા-નાચવા લાગે છે.

હોળીના મહોત્સવ વખતે ફાગણ સુદ દશમની રાતે આદિવાસી વનપ્રાંતરોમાં ડુંગરની તળેટીમાં આવેલા વિશાળ મેદાનમાં શ્રીફળ વધેરી આ વેશ કાઢવાની શરૂઆત કરે છે. વરસતી ચાંદની વચ્ચે ૫૦૦ થી ૧૦૦૦ માણસોની વચ્ચે મોડી રાત સુધી એક પછી એક વેશ આવે જાય છે અને આખો માનવ સમુદાય અનન્ય આનંદ લૂંટવામાં ખોવાઈ જાય છે. ઢોલના વિધવિધ તાલો વચ્ચે સૌથી પહેલાં સ્ત્રી-પુરુષો અને બાળકો નાચે છે અને ત્યાર પછી વચ્ચે વચ્ચે નૃત્ય બંધ કરીને વેશ કાઢે છે. આ વેશો તેઓના વિશિષ્ટ પ્રકારના વન્યજીવન અને લોકસંસ્કૃતિ પર પ્રકાશ પાડે છે.

સંદર્ભગ્રંથો :

- (૧) આદિવાસી સાંસ્કૃતિક વારસો, માહિતી નિયામક, ગાંધીનગર, પૃ.૪૧
- (૨) શાહ એ.જી.અને જે.કે.દેવે, આદિવાસી સમાજનું સમાજશાસ્ત્ર, અનડા બુક ડેપો, અમદાવાદ.
- (૩) ગુજરાતનો લોકકલા વૈભવ
- (૪) ગુજરાતનાં લોકનૃત્યો
- (૫) આદિવાસી સંસ્કૃતિ : ઓળખ અને પરિવર્તન